

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ Κ. ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

12

München, Steinheilstr. 1¹¹ 15 Φεβρ. 906
'Αγαπητέ μου Κάρλε,

Σπεύδω να σου στείλω άμέσως τὸ γράμμα τοῦ πρίγκηπος μετὴ διαβεβαίωσι διτι οὔτε λόγον δὲν θὰ κάνω σὲ κανένα. Σ' εὐχαριστῶ πολὺ γιὰ τὴν καλὴ σου ἰδέα καὶ διάθεσι γιὰ μένα. Ἄπορῶ πῶς τὴν μεσιτείαν τοῦ πρίγκηπος δὲν τὴν μεταχειρίσθηκες γιὰ τὴ θέσι τοῦ Σεμιναρίου τοῦ Βερολίνου. Ἄν τὰ πράγματα ἔφθαναν σὲ σημεῖο καλὸ, συστατικὸ μπορούσαμε νὰ πάρομε καὶ ἀπὸ τὸ Διάδοχο Κωνσταντῖνο στὸν κουνιῶδο του βάρωνα. Κ' ἐγὼ μπορούσα νὰ γράψω στὸν Ἄδωνι Κύρου, τὸν διευθυντὴ τῆς Ἑστίας καὶ ὁ Καρκαβίτσας καὶ ὁ Δροσίνης πού εἶναι στενοὶ τοῦ φίλου τοῦ μπορούσαν νὰ τὸν πείσουν καλλίτερα νὰ πάη στὸ Διάδοχο μετὸν ὁποῖον συνδέεται καὶ νὰ πάρη συστατικὸ του. Ἔχε τα ὑπ' ὄψει σου ὅλ' αὐτὰ ἐν ἀνάγκῃ. Σοῦ ἔγραψα καὶ ἄλλοτε διτι ὅταν ἐπέθανε ὁ Μητροτάκης μοῦ ἐπρότεινε ἐμὲ κάποιος δικός μου νὰ προβάλλω ὑποψηφιότητα γιὰ τὴ θέσι αὐτὴ μεταχειριζόμενος αὐτὰ τὰ μέσα καὶ τὸν ἐπιμελητὴν τῆς βασιλ. χορηγίας Θῶν ὁ ὁποῖος, ὡς διευθύνων τὸ Βασιλικὸν θέατρον, με γνωρίζει. Ἄλλὰ ἐγένεσα μετὴ ροιμέτικη ἰδέα τοῦ δικοῦ μου νὰ προβάλλω ὑποψηφιότητα γιὰ θέσι γιὰ τὴν ὁποία οὔτε προσὸν οὔτε εἰδικὴ γνώσι ἔχω καμμία.

Ὅσον ἀφορᾷ γιὰ τὴν ἰδέα τὴ δική σου διαφέρει τὸ πρᾶγμα, διότι δὲν πρόκειται γιὰ θέσι ἐπίσημη καὶ γράψε ὅτι νομιζῆς κατάλληλο στὸν πρίγκηπα. Βέβαια δὲν ἔχομε νὰ χάσωμε τίποτε.

Δημοσιευμένες μεταφράσεις δὲν ἔχω ἐκτὸς λίγων ἀποσπασμάτων Φάουστ καὶ Προμάνης στὸ «Νουμά» καὶ διαφόρων ἀρθρῶν σ' ἐφημερίδες, τὰ ὁποῖα δὲν μποροῦν νὰ χρησιμεύουν κατ' οὐδένᾳ λόγον. Ἄλλως τε δὲν ἔχω καὶ τίποτε μζί μου, οὔτε εἶναι δυνατὸν καὶ νὰ εὔρω. Ἐκτὸς αὐτοῦ ὑποθέτω διτι ὁ πρίγκηψ εἶναι κατὰ τῆς δημοτικῆς γλώσσας. Τὸ μόνον ποῦ μπορεῖς νὰ τοῦ γράψῃς χωρὶς νὰ λάβῃς καμμίαν ἐνδύνην, εἶναι διτι εἶμαι ὁ μόνος σχεδὸν μεταφραστῆς τοῦ Βασιλικοῦ θεάτρον ἀπὸ τὸ γερμανικόν. Σοῦ προσθέτω ἀκόμη, μετὴ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴ, ὅχι βέβαια γιὰ νὰ τὸ γράψῃς, διτι πρὸ ἡμερῶν ὁ Κύρου, ὁ διευθυντὴς τῆς Ἑστίας, μοῦ ἔγραψεν διτι ἡ μετάφρασι τῆς Βουλ. Καμπάνας ἔκαμε πολλὴν ἐντύπωσι στοὺς ὑψηλοὺς κύκλους, καὶ διτι ὁ Διάδοχος τοῦ ἐξήτησε ἕνα σωρὸ πληροφορίας γιὰ μένα». Ὡστε ἂν ἡ τύχη βοηθήσῃ καὶ ὁ πρίγκηψ σκεφθῇ νὰ ζητήσῃ πληροφορίας ἀπὸ τὸν σύγαμβρό του Διάδοχο, ἂν ὅτι μοῦ γράφῃ ὁ Κύρου εἶναι ἀληθινόν, θὰ εἶναι ὁ τελευταῖος παρασκευασμέ-

νος νὰ τις δόσῃ.

Γιὰ τὴς πληροφορίας πού σοῦ ζητῶ κ' ἐγὼ γιὰ τὴν Ἱφιγένεια, δὲν εἶναι καμμία ἀνάγκη νὰ διασθῆς. Ἄν μπορῶ κ' ἐγὼ ἐξᾴλλον νὰ σοῦ χρησιμεύσω καὶ στὸ ἐλάχιστο γιὰ τὸ λεξικόν σου, εἶναι περιττὸ νὰ σοῦ πῶ διτι τίθεμαι στὰς διαταγὰς σου.

Εἶδες τὸ τέλος τῆς ἀπολογίας τοῦ Ψιγάρη; Εἶναι νὰ μὴν τὸν ἀηδιάξῃ κανεὶς γιὰ τὴ ματαιοδοξία του; Εἶδες καὶ τοῦ Πικωμά τὸ ἄρθρο γιὰ τὸ «Τῆξιδι»; Ἄνθρωποι καὶ ὅλο τὸ ἐγὼ, ἐγὼ, ἐγὼ. Τὸ ἴδιον τὸ «ἐγὼ» ποῦ κυριαρχεῖ καὶ στὴν πολιτικὴ καὶ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ μας. Εἶμαι περιέργος ἂν θὰ βάλῃ τὸ ἄρθρο σου ὁ «Νουμάς». Ὅπου στέλλω κάτι ποῦ μπορεῖ διαβαζόμενον νὰ ὠφελήσῃ, με δυσωρέσεια τὸ βάζουν ἂν δὲν τὸ πετάξουν, ὅπως συνηθέστερα. Τὸ ἕνα περᾶζει τὸν Α. φίλο, τὸ ἄλλο δὲν ὠφελεῖ τὸν Β. Φαντάσου ἂν ὁ ξένος ἐσὺ λυτᾶσαι, πόσο μπορεῖ νὰ σπαράζεται ἡ καρδιά ἐνὸς ντόπιου. Κ' ἐμὲ τὸν ἴδιον ἢ θὰ μετὴ κολακεύουν ἀπὸ προσωπικὴ συμπάθεια ἢ ὠφέλεια ἢ θὰ μετὴ βρίσουν. Μέσον ὄρο δὲν ξέρουν, ἢ ἀλήθεια δὲν τοὺς ἐνδιαφέρει.

Σ' εὐχαριστῶ καὶ σὲ φίλῳ ἀδελφικῶ,

Κώστας

Υ. Γ. — Καθὼς ὑποπεύομαι ἀπὸ κάτι ποῦ γράφει ἢ «Ἑστία» πολεμοῦν νὰ μετὴ γυῖλον ἀπὸ τὸ θέατρο οἱ καθαρευουσιάνοι διὰ τοῦ γερμανικοῦ ποῦ θεάτρον, μεταχειριζόμενοι μέτρα, τὰ ὁποῖα βλάπτουν πρῶτα αὐτὸ τὸ θέατρο. Τελευταῖα ἔδωσαν ἕνα ἔργο μεταφρασμένο ἀπὸ ἐμὲ, χωρὶς νὰ τὸ προαναγγείλουν. Αὐτὰ ἢ Ἑστία τὰ γράφει. Ἐγὼ οὔτε ρωτῶ διόλου καὶ ἂς ἐνδιαφέρομαι γιὰ τὰ ποσοστά. Μαντεύω ὅμως διτι μετὴ αὐτὸ τὸν τρόπο θέλουν νὰ ποδείξουν διτι δὲν θέλει ὁ κόσμος τὴ ζωντανὴ γλώσσα καὶ τὰ Γερμανικὰ ἔργα. Τώρα πού εἶμαι μακριὰ βρήκαν τὴν εὐκαιρία. Πέρι ποῦ ἡμῶν παρῶν δὲν τοὺς πέρασε.

13

München, Steinheilstr. 1¹¹ 21-2-06

'Αγαπητέ μου Κάρλε,

Δὲν βρισκω λόγους νὰ σ' εὐχαριστήσω γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον σου, τόσο γιὰ τὴ σύστασί σου ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἀπάντησι στὶς ἐρωτήσεις μου.

Ὡς πρὸς τὴν πρώτη νομιζῶ καλλίτερον τὸ περὶ ἐμοῦ στὸ γράμμα σου πρὸς τὸν πρίγκηπα νὰ σταματήσῃ ὡς ἐκεῖ πού λές: der für das Kgl. Theate aus dem Deutch übernetzt». τὸ παρακάτω θὰ σὲ παρακαλέσω νὰ λείψῃ. Διότι ὅχι μόνον τὸ διτι ἄρεσέ ἢ μετάφρασις τῆς Vors-Hocke στὸ Διάδοχο τὸ γνωρίζω ἰδιωτικῶς, ἀλλὰ ἴσως μπορεῖ νὰ καταστήσῃ καὶ ὑποπητὴ τὴν πρόθεσί σου στὸν πρίγκηπα.

Ἐγὼ σοῦ τὸ ἔγραψα γιὰ νὰ σοῦ κάνω γνωστὸν διτι ἂν ὁ πρίγκηψ ζητήσῃ πληροφορίας ἀπὸ τὸν Διάδοχο, ὁ τελευταῖος θὰ εἶναι παρασκευασμένος νὰ τις

δόση. Διότι εκτός τῆς πληροφορίας μου ὅτι τοῦ ἄ-
ρεσε ἢ μετάφρασις τῆς Βουλ. Καυπάνας, εἶμαι θέ-
βαιος ὅτι ὁ Διάδοχος μὲ γνωρίζει κατ' ὄνομα, ἀφοῦ
τ' ὄνομά μου εἶναι σὸ πρόγραμμα τοῦ θεάτρου σὸ
113 τουλάχιστον τῶν παραστάσεών του, τὰς ἑορτῶν
παρακολουθεῖ μ' ἐνδιαφέρον ὁ Διάδοχος. Ὡστε κάμε
μου τὴ χάρι καὶ σὺσε τὴν περιττὴ κατὰ τὴ γνώμη
μου προσθήκη: un dessen Ubersetzung der
«Versunkenen Glocke» auch den hohen Peifall
at.

Σχετικὰ μὲ τὶς ἀπαντήσεις σου γιὰ τὶς ἀπορίες
μου στὴν Ἰφιγένεια τοῦ Γκαίτε, ἔχω νὰ σοῦ κώμω
δύο ἐπεξηγητικὰς ἐρωτήσεις.

1) Διορθώσεις ἀντὶ τῆς ἀπὸ τῆς πέλλο. Τὸ κάνει
πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ὀνομαστικῆς: τάτης;

2) Τὸ «διαφεντέψης» (berchöpnige) δὲν το ἔν-
νοῶ καλὰ σ' αὐτὴν τὴν περίστασι. Ἄλλως τε μοῦ
φαιίνεται πὼς ἡ λέξις δὲν ταιριάζει μὲ τὸ ὕφος τοῦ
δράματος αὐτοῦ. Κρῖμα, ὅτι δὲν εἶμεθα κοντὰ ὥστε
νὰ συνεννοηθοῦμε γιὰ τὸ σπουδαίας σημασίας γλωσ-
σικολογικὸ ζήτημα τοῦ ὕφους. Οὔτε νὰ σὲ σκοτί-
σω θέλω μὲ γράμμα, οὔτε κ' ἐγὼ εἶμαι διατεθειμέ-
νος ψυχικῶς γιὰ τέτοια πράγματα. Εἶμαι σὲ μεγάλην
ἀνησυχία μὲ τὶς ὑποθέσεις μου στὴν Ἑλλάδα. Δὲν
μπορῶ νὰ λάβω οὔτε ἀπάντησιν ἐπὶ τρεῖς ἐβδομάδες.
Ἄν δὲν λάβω μὲ τὸ σφαιρὸν ταχυδρομεῖο εἶμαι ἀνα-
γκασμένος νὰ φύγω μόνος μου γιὰ ἐκεῖ, διότι τὰ
συμφέροντά μου ποῦ κινδυνεύουν εἶναι σπουδαῖα. Ἐν-
γένει ἡ θέσις μου εἶναι πολὺ δυσάρεστη. Δὲν εἶναι
μόνον ἡ οικονομικὴ δυσχέρεια, στὴν ὁποίαν μ' ἔφε-
ραν, ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχικὴ ταραχὴ ποῦ μοῦ ἐγέννησαν
τὰ πράγματα αὐτά. Φαντάσου τὴ μητέρα σου ποῦ
ξέρω πόσο τὴν λατρεύεις, νὰ σὲ ἀπατήσῃ! Αὐτὸ καὶ
χειρότερο μοῦ συνέβη... (1).

14

München, Steinheilstr. I¹¹ 30-4-6

Ἀγαπητὴ Κάρλε,

Σ' εὐχαριστῶ πολὺ γιὰ τὶς πληροφορίες σου πε-
ρὶ τοῦ μακαρίτη Σμίττ. Εἶναι ἀκριβῶς ὅ,τι ἤθελα.
Πραγματικὴν χάριν γιὰ τὴν ἐργασία του, τὴν ὁποί-
αν δὲν γνωρίζω ὅπως ἔπρεπε, δὲν εἶμαι ἐγὼ ὁ ἀρ-
μόδιος νὰ γράψω. Ἐθεώρησα καθῆκον μου μόνον ν'
ἀναγγεῖλω τὴν θλιβερὰν εἶδησι μὲ μερικὰς σημειώ-
σεις περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου ἐνὸς καλοῦ κ' εὐ-
γενεοῦ φίλου τῆς πατρίδος μου.

Πολὺ ἐνδιαφέρον θὰ ἦταν νὰ ἐδημοσιεύετο ἡ με-
λέτη του περὶ Σολωμοῦ. Γερμανικὰ εἶναι γραμμένη;

(1) Σ. τοῦ Ν. Ἀναγκαζόμεστε νὰ σβήσουμε ἓνα μεγάλο
μέρος ἀπὸ τὸ γράμμα τοῦτο, γιατί τὸ ζήτημα ποῦ ἀναφέ-
ρεται σ' αὐτὸ εἶναι ὀλασδιόλου οἰκογενειακὸ.

Ἐπίσης κρῖμα ὅτι δὲν μεταφράσθηκε ἑλληνικὰ ἢ εἰ-
σαγωγή του σὸ «χρονικὸν τοῦ Μωρέως». Γι' αὐτὸ
θὰ χρειάζεται ἓνα περιοδικὸ μὲ γνωστικὴ καὶ πρα-
κτικὴ διεύθυνσι. Αὐτὰ ὅμως εἶναι ὄνειρα. Ἐπίσης ὁ
Πάλλης ἀντὶ νὰ κάνει δοκιμὰς νὰ μεταφράσῃ τὸν
Μάντ, θὰ ἦταν πολὺ χρησιμότερος στὴν πνευματικὴ
ἀνάγκη τοῦ τόπου μας ἢν μετέφραζε τέτοιες μελέτες.
Ἄλλ' ἐμεῖς εἶμεθα μεγαλομανεῖς ὄλοι μας. Ἀρχίζομε
ἀπὸ τὸ Ω. Ὅσο μᾶς λείπουν ἀκόμη ἀναγκώματα γιὰ
τὰ παιδιὰ ἀπλώνομε τὸ χέρι στοὺς ὑψηλότερους καρ-
πὺς τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Τὸ ἴδιόν κ' ἐγὼ
μὲ τὸν Φάουστ. Ἐγὼ παρηγοροῦμαι τουλάχιστον ὅτι
δὲν τὸ ἔκαμα μὲ τὴ θέλησί μου, οὔτε εἶχα τὴν ἰδέα
κάνοντάς το ὅτι θὰ δείξω τὴν ἰκανότητα τῆς ὀπλα-
στης ἀκόμη γλώσσας μας νὰποδόσῃ τὰ ἀριστουργή-
ματα τῶν αἰώνων. Βλέπετε δὲν εἶμεθα πρακτικοὶ καὶ
δὲν ἐννοοῦμε ὅτι ἴσα ἴσα μὲ αὐτὸ βιάτομε τὸ ζή-
τημα γιὰ τὸ ὅποιο πολεμοῦμε. Θέλομε νὰ παραβοῦ-
με τοὺς φυσικοὺς νόμοι. Νὰ διάσωμε τὴν ἐξέλιξι.

Παλεύω μὲ τὴ μετάφρασι τῆς Ἰφιγενείας καὶ δὲν
κατορθώνω νὰ τῆς δώσω μιὰ μορφή. Ἐχω καὶ τὸ
ἀνεπανόρθωτο κακὸ ὅπως καὶ σὲ ὅλη μου τὴν ἐργα-
σία, ὅτι ἐβιάσθηκα. Ὅλες αἱ μεταφράσεις μου ἦταν
παραγγελίες ἀπὸ τὸ θέατρο κ' ἔπρεπε νὰ γίνονιν προ-
χείρως. Καὶ τὸ στραβοκαμωμένο δὲν ἰσαίξει πλέον.
Αὐτὰ κάνει ἡ ἀνάγκη τοῦ χρήματος.

Τὴν ἰταλικὴν μετάφρασι τῆς Ἰφιγ. τί νὰ τὴν κά-
μω, ἀφοῦ δὲν ξέρω ἰταλικά; Μήπως ξέρω καὶ τί-
ποτε; Ὅλα μισὰ καὶ στραβά, ὅπως ὅλα ποῦ κάνω
μισὰ καὶ στραβά.

Μὲ συγχωρεῖς ὅτι ἀργῶ νὰ σοῦ γράψω καὶ νὰ
σοῦ ἐπιστρέψω τὰ ἰδιόγραφα τοῦ καυμένου τοῦ
Σμίττ. Εἶναι θλιβερὸ νὰ διαβάζει κανεὶς λόγια τὰ ὀ-
ποῖα ἔχει ἀκόμη ζωντανὰ στὴν ἀκὴ του. Τὸν περα-
σμένον Αὔγουστο καὶ Σ)θριο τὰ εἶπαμε ὄρες ὀλό-
κληρες μαζί. Αἱ παρατηρήσεις του καὶ οἱ κρίσεις
του γιὰ ἐμᾶς εἶναι ὀρθές καὶ βαθύτατες. Ὅσον καὶ
ἂν θὰ ἐπείραζαν τοὺς φίλους του ἂν τὲς ἐδιάβαζαν,
εἶναι πικρὴ ἀλήθεια.

Ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἔχω μῆνες νὰ λάβω εἶδησι ἀπὸ
τοὺς φίλους μας. Ὁ Βλαχογιάννης πρὸ καιροῦ μοῦ
ἔγραψε δυὸ τρεῖς λόγια: Ὁ Παπαδιαμαντῆς εἶναι
ἄρρωστος, αὐτὸ εἶναι τὸ σημαντικότερο ποῦ μου
λέγει.

Ὁ Τσιριμῶκος σοῦ σπῆμησε; Ὁ Κζυραβίτσας;
Χαιρετισμοὺς πολλοὺς στὴν ἀγαπητὴ σου μητέρα
ἀπὸ ὄλους μας.

Σὲ φιλῶ ἀδελφικὰ

Κώστας